

PROCESUL DE CREAȚIE ÎN FOLCLOR ȘI DEZVOLTAREA CREAȚIEI POPULARE

Antonia Maria MERA¹
antonia_mera@yahoo.com

MOTTO:

Folclorul e creația artistică a maselor populare de-a lungul veacurilor, în care se reflectă viața prin toate aspectele ei în continuă transformare².

ABSTRACT: Folklore is the science that deals with the artistic creation of the masses of people in villages and cities, kept anonymous by oral tradition through the ages, which reflects all aspects of its life changing. Folklore consists of legends, music, oral history, proverbs, jokes, popular beliefs, fairy tales, stories, tall tales and customs that are tradition of a culture, subculture or group. Folklore can be divided into two areas of study: rituals (culture, behavior) and describable and transmissible entity (oral tradition), artifacts and culture. The study of folklore is called folkloristics. Literary folklore can be divided into genres and folk narratives. There are three main genres: lyrical (doina, song of love and longing, song of playing, historical song, lullaby, dance); epic poetry: ballad, legend and folk narratives: fairy tales, legends, anecdotes; dramatic genre: folk play, religious drama, carols; proverbs, sayings, riddles.

KEYWORDS: folklore, tradition, values, creation, anonym

Ovid Densusianu este cel care a avut o viziune largă și o înțelegere științifică a folclorului, încă din 1909. El a afirmat că: *folclorul trebuie să ne arate cum se răsfrâng în sufletul poporului de jos diferite manifestațiuni ale vieții, cum simte și gândește el sub influența ideilor, credințelor, superstițiilor moștenite din trecut, fie sub aceea a impresiunilor pe care i le deșteaptă împrejurările de fiecare zi*³. Folclorul se împarte în două grupuri mari: **folclor ritualic**, care cuprinde producții ce se află în strânsă legătură cu viața practică (credințe,

1 Profesor, Liceul de Muzică și Arte Plastice „Sigismund Toduță”, Deva, județul Hunedoara.

2 Dinu, V. I., *Revista învățământului superior*, III (1961), nr. 1, p. 72.

3 Densusianu, O., *Folclorul cum trebuie înțeles*, în volumul *Flori alese din cântecele poporului*, ediție îngrijită de Marin Bucur, București, 1966, p. 52.

obiceiuri, superstiții) și *folclor neritualic*, care cuprinde producții ce se raportează la sfera superioară de gândire și simțire a omului simplu, la partea practică a vieții lui (basmе, legende, poezii). Tot Ovid Densusianu preciza faptul că folclorul nu piere, ci e în continuă transformare: *Nu poate fi vorba de o dispariție completă a folclorului vechi, ci numai de o reducere, ori de o modificare a lui*. Școala lui Densusianu (I. A. Candrea, Take Papahagi și Ion Diaconu) a arătat că *folclorul e un fenomen viu, un exemplu de conformism și un exemplu de spontaneitate*.

Folcloristica ca știință care se ocupă cu studiul folclorului, cu cercetarea creațiilor artistice, a obiceiurilor și tradițiilor populare, studiază formele de masă ale vieții poetice a poporului. Ea face parte organică din știința literaturii.

La fel ca și literatura cultă, folclorul literar se împarte în genuri și specii. Există trei genuri principale: genul liric care cuprinde: doina, cântecul de dragoste și de dor, cântecul de joc, cântecul istoric, cântecul de leagăn, hora și strigăturile; genul epic care se divide în: genul epic în versuri: balada (cântecul bătrânesc), balada nuvelistică, legenda și genul epic în proză: basmul, legenda și snoava; genul dramatic: teatrul popular, drama religioasă, vicleimul, cântecele de stea, colindele. Alături de aceste genuri există literatura aforistică: proverbe și zicători precum și literatura enigmatică: ghicitorile, întrebările și răspunsurile. Poezia obiceiurilor face parte și ea din folclorul literar.

O caracteristică a folclorului este aceea că genurile și speciile se află într-o permanentă întrepătrundere; ele se interferează.

Creația folclorică are o largă și rapidă circulație, mișcându-se dintr-o parte a țării în alta și purtând amprenta colectivității. Ea este orală și anonimă, are o mare durată în timp, creând elemente de tradiție. Datorită oralității și circulației intense s-au creat numeroase variante în care se reflectă factorul social dar și mediul geografic. O altă caracteristică a folclorului este variabilitatea. Datorită faptului că are durată în timp, cântecul popular se modulează continuu. El se preschimbă și se înnoiește prin contaminare.

Creația folclorică are un *caracter colectiv*. Opera literară populară este creată în colectivitate fără a înlătura însă pe individul care se află la baza oricărui fenomen folcloric. Caracterul colectiv este o categorie istorică care cuprinde: *crearea, păstrarea și execuția*. Individul creează opera care este preluată de colectivitate căpătând perfecțiunea formei.

Caracterul oral al literaturii populare este una din caracteristicile de bază ale ei și constă în faptul că ea se răspândește în spațiu prin viu grai. Oralitatea populară presupune o bună memorie, o putere de selecție și bună concentrare. Oralitatea este spontană, vie și grăitoare.

Creația populară are și un *caracter anonim*, necunoscându-se autorul sau autorii produsului folcloric.

Sincretismul este o altă caracteristică a creației populare. El constă în îmbinarea de elemente ce aparțin unor arte diferite (literatură, muzică, dans). Cântecul este alcătuit din melodie, poezie și dans, care fac un tot indisolubil ce nu poate fi fragmentat.

Literatura populară sau folclorul literar reprezintă o formă de comunicare a ideii prin cuvânt. Aceasta reflectă spiritualitatea unui popor, capacitatea lui de creație: „*Literatura cultă izvorăște din cea populară, iar amândouă se întemeiază pe limbă națională*”⁴.

Pentru ca marii poeți sau sriitori români să ajungă maeștrii limbii artistice, a trebuit să existe înaintea lor un alt poet, cel anonim. Hașdeu afirma: *Nu vom uita niciodată că sublima sorginte a oricărei literaturi se află pururea vie chiar în gura poporului.* În dezvoltarea istorică a literaturii se constată o perfectă continuitate și interdependență între cei doi făuritori de artă. G. Ibrăileanu credea și el că *poezia cultă e perfecționarea celei populare*⁵.

Problema creației folclorice a fost, multă vreme, subiect de discuție mergându-se pe ideea că folclorul e universal, lipsit de culoare locală, de specific național. Universalitatea folclorului este de necontestat, dar în fiecare creație populară există o parte de tradiție și una de inovație. Elementul de tradiție presupune să crezi într-un anumit fel, deoarece există anumite restricții ce vin din oralitate, și din spiritul colectiv. În acest sens se poate vorbi despre un caracter universal al folclorului, dar și despre experiența milenară a fiecărui popor. La început, toate popoarele aflate pe aceeași treaptă de civilizație au gândit unitar. Cu timpul, ele au început să se difere, să primească fiecare un specific al său, care s-a reflectat și în creația populară. Procesul de diferențiere se poate observa din confruntarea dintre tradiție și inovație.

Mediul de creație este, în principal, cel rural. Aici își are folclorul originile. Folclorul ajunge însă și în mediul de muncă urban. Pe plan european, satul s-a dezvoltat prin legăturile cu cetatea, târgul sau orașul de mai târziu.

4 N. Iorga, *La litterature populaire source de haute litterature*, Paris, 1925

5 G. Ibrăileanu, *Note și impresii*, Iași, 1920, pp. 74-75.

În satul renașterii italiene au apărut de timpuriu operele culte, prin viața cavalierească, prin cetatea feudală. În Europa apuseană au existat țări care au trăit în spiritul cavaleresc al cruciadelor, în zgomotul armurilor și al cântăreților, al trubadurilor cunoscători ai eposului popular, cât și ai creației literare urbane.

La noi rolul trubadurului a fost luat de păstor, prin transhumanță. De aici a rezultat și caracterul de unitate a folclorului român față de cel apusean. *Cântecul ciobanului nostru a adus unificarea literaturii populare*⁶. Romanticii au fost aceia care au explicat actul de creație folclorică întemeiat pe caracterul exclusiv colectiv, pe popor. Dar nu poporul în totalitatea sa e autorul cântecului popular. Doar un singur individ a descoperit cântecul. Acel singur individ avea nevoie de cântec pentru a-și exprima sentimentele de iubire, de dor, de jale, de blestem. De aici rezultă ceea ce spunea H. Taine: „înțelegerea nu e posibilă fără o conștiință comună. Creația literară e de origine individuală, determinată de ambianță”⁷. Cântecul se leagă de un fapt, de o întâmplare care-l influențează în bine sau în rău pe un individ înzestrat din colectivitate.

Creatorii sau purtătorii de folclor sunt cunoscuți de masa populară și apreciați ca atare. Transmiterea creației literare de la un om la altul e un dar, pe care nu-l are oricine. *Darul se întemeiază pe memorie, pe talentul de a povesti și fantezia povestitorului. Unul dintre acești aleși – oameni ieșiți din popor – mărturisea: Eu știu multe povești, le fur ori și cum ar fi, numai să le ascult, chiar la fereastră, și dimineața ți-o spun povestea pe de rost, cum am ascultat-o.*

Mediile în care iau naștere cântecele sunt: stâna, șezătoarea, furcăriile, etc. Șezătorile au fost unele dintre cele mai importante medii de creație folclorică, în care bătrânele au transmis tinerelor generații cântecele bătrânești. Spiritul creator al șezătorilor era dominat de bărbați. În acest sens, Take Papahagi ajunge la concluzia că: *epica aparține inspirației bărbătești, pe când în domeniul magiei se desprinde îndeosebi personalitatea feminină*⁸. La șezătoare se adună multă lume, tineri și bătrâni. Aceștia se întrec, în timp ce muncesc în colectiv, în a povesti și a cânta. Cei care au harul de a cânta se desprind din mijlocul celor prezenți. În cadrul șezătorilor se cântă și se creează în comun, întreg satul gândind unitar, deoarece toți au același mod

6 N. Iorga, *Poezia populară italiană*, Vălenii de Munte, 1939, p. 6.

7 H. Taine, *Philosophie de l'art*, Paris, 1934

8 Papahagi, Take, *Creația poetică populară*, Grai și suflet, 1926 vol.II, fasc. 2, p. 266.

de a privi viața. Nu toți cei prezenți la șezătoare creează. Din mijlocul lor se desprinde un singur individ care creează. Șezătoarea însă constituie *opinia publică* a satului. Prin intermediul ei se transmite întreaga creație populară: proverbele, ghicitorile, strigăturile, basmele, obiceiurile, superstițiile, credințele, horele satului. Creația nouă este adusă în șezătoare, auzită și recepționată, învățată și răspândită în întreg satul.

Trăsăturile de bază ale creatorului popular sunt sinceritatea și spontaneitatea, trăsături care se remarcă numai atunci când *simțirea lui a ajuns la acel diapason, care cere în adevăr veșmintele vorbirii. Poezia populară e produsul unui maximum de inspirații și e rezultatul autocriticii seculare a sute și mii de oameni; mai mult e rezultatul autocriticii unui întreg popor*⁹.

Cântecul popular se supune gustului colectivității. Poetul popular, când creează, nu este o personalitate singulară, ci un creator ce se integrează spiritului colectiv, căruia îi aparține. Poetul popular se dezvoltă în acest mediu în care își spune cuvântul comunitatea și în care, el, poetul, își însușește măiestria artei populare. N. Iorga spunea: *Cântecul nu prinde pe nimeni din leagăn. Riturile superstițioase asupra noului născut au în ele poesia arhaică din care lipsește cuvântul. Menirea copilului, îndrumarea lui profetică în viață nu se face și prin magia cuvintelor alese. Dar copilăria are această îndemânare și mângâiere a poeziei în mijlocul jocurilor care-I prind partea cea mai plăcută a timpului fără grijă. Gesturile, mișcărilor au adesea nevoia micii bucăți poetice care conduce acțiunea și care totodată crește plăcerea. Această parte, care nu e neglijabilă, a poeziei tuturor, a atras până acum prea puțin atenția. Bolile, care sînt atât de dese la această vârstă, fac pe cel care-și începe viața, să audă fraza poetică prin care i se vrăjește însănătoșirea și astfel pe încă o cale, ritmul, de care se va servi el însuși mai târziu, ca să dea expresie unor sentimente personale, îi pătrunde în urechi și ajunge a fi pentru el un instinct al formei*¹⁰.

Al. Dima preciza că *arta populară se definește mai mult prin procesul circulației necurmăte, al constituirii și reconstituirii neobosite, al agregării și dezagregării elementelor ei, decât prin acel al creației unice și definitive ce caracterizează nivelul artei cu adevărat culte. Un neobosit dinamism o antrenează, o sfărâmă și o reconstituie; numai în vâltoarea receptării și numai în urma unui proces de asimilare profundă devine populară*¹¹.

9 G. Ibrăileanu, *Poezia populară*, în volumul *Note și impresii*, Iași, Editura Viața românească, 1920, pp. 67–75.

10 Iorga, N., *Istoria literaturii române*, vol.1, București, 1925, Editura Minerva, p. 49.

11 Dima, Al., *Conceptul de artă populară*, București, Editura Minerva, 1939, p. 133.

Locul folclorului printre celelalte discipline care studiază cultura populară. Folclorul are corelații și cu alte discipline științifice, în special cu acelea care au legătură cu viața rurală. Pașoptiștii considerau datinile și tradițiile ca fiind dovezi sigure ale vieții trecute. Nicolae Bălcescu considera că *istoria noastră* este surprinsă și în *poezia și tradițiile populare*. În schimb, V. Alecsandri apreciază frumusețile estetice ale cântecului popular. De aici provine și afirmația că *Românul s-a născut poet*. Filologia este știința vorbirii, documentul său de bază fiind exprimarea nealterată a poporului. Sursa cercetărilor sale este limba basmelor și cântecului popular.

Trecutul istoric a fost reconstituit prin folclor. Apoi folclorul a devenit documentul principal sufletesc al unui popor. Școala istorică s-a întemeiat pe baladă, iar școala psihologică a pornit de la creația lirică. Etnografia este o altă știință care cercetează creația populară ca produs al iscusitului țăran. Mult timp însă etnografia s-a ocupat și cu creația spiritual a aceluiași individ ieșit din popor. O nouă știință, sociologia, a apărut la începutul secolului al XX-lea, știință care considera folclorul *un permanent element intrat în sistemul de condiționări și funcționări ale unității sociale*¹².

Literatura cultă depinde direct de folclor, scriitorii noștri cei mai de seamă inspirându-se din creația populară. În acest sens putem aminti nume de scriitori români care au creat basme inspirându-se din creația populară: Odobescu, Creangă, Eminescu, Caragiale, Slavici, Delavrancea.

În domeniul filologiei, cel care a căutat să dea o notă de independență folclorului a fost Ovid Densusianu. Densusianu a definit legătura dintre aceste două discipline în sensul că *filologul va studia forma textului, iar folcloristul fondul acestui text*¹³.

Folclorul este o disciplină de sine stătătoare, dar care are legături firești și cu alte domenii. O mare parte din creația folclorică are o valoare artistică literară. Această creație populară are însă valori multiple: educativă, filologică, psihologică, sociologică. Vasile Alecsandri spunea: *Nimic nu poate fi mai interesant decât a studia caracterul acestui popor în cuprinsul cântecelor sale, căci ele cuprind toate pornirile inimii și toate razele geniului său*¹⁴.

12 *** *Îndrumări pentru monografiile sociologice*, București, Editura Minerva 1940, p. 295.

13 Sandru, D., *Între filologie și folclor, Cercetări folklorice*, 1947, p. 82.

14 Alecsandri, Vasile, prefață la volumul *Poezia populară*, 1852.

Bibliografie:

- [1] Alecsandri, Vasile, prefață la volumul *Poezia populară*, 1852.
- [2] Densusianu, O., *Folclorul cum trebuie înțeles*, în volumul *Flori alese din cântecele poporului*, ediție îngrijită de Marin Bucur, București, 1966.
- [3] Dima, Al., *Conceptul de artă populară*, București, Editura Minerva, 1939.
- [4] Ibrăileanu, G., *Note și impresii*, Iași, Editura Viața românească, 1920.
- [5] Iorga, N., *La litterature populaire source de haute litterature*, Paris, 1925.
- [6] Iorga, N., *Poezia populară italiană*, Vălenii de Munte, 1939.
- [7] Iorga, N., *Istoria literaturii române*, vol. 1, București, Editura Minerva, 1925.
- [8] *** *Îndrumări pentru monografiile sociologice*, București, 1940.
- [9] Papahagi, Take, *Creația poetică populară*, Grai și suflet, 1926, vol. II, fasc. 2.
- [10] Sandru, D., *Între filologie și folclor*, *Cercetări folklorice*, 1947.
- [11] Taine, H., *Philosophie de l'art*, Paris, 1934.